

Field : Literature

Type : Review Article

Received: 02.11.2018 - *Accepted*: 11.11.2018

Kültürel Dönemeç, Sömürgecilik Sonrası Çeviri ve Feminist Çeviri Yaklaşımlarına Babil Kulesi'nden Bakmak

Göksenin ABDAL

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Beyazıt, İstanbul, TÜRKİYE
Email: abdalgoxsenin@gmail.com

Öz

Jacques Derrida, "Babil Kulesi" (1985) başlıklı yazısında, dildeki sözcüklerin sonsuz anlam ve bağlam içerdiğini vurgular; eşdeğerlik kavramının baştan defolu bir kavram olduğundan hareketle, her çeviri eyleminin bir yeniden yazmaya dönüştüğünü belirtir. Buna dayanarak, belirli bir dönemde belirli bir bağlam için geçerli ve uygun olan çeviri yaklaşımının, değişen koşullarla ve bakış açılarıyla sürekli olarak farklılaştığı ve her çeviri denemesinde yapıbozumuna uğradığı söylenebilir. Bu çalışma içerisinde, çeviri eylemini kültürel ve dilsel bir yeniden yazma olarak ele alan kültürel dönemeç, sömürgecilik sonrası ve feminist çeviri yaklaşımları tartışmaya açılacak, bu yaklaşımların çeviri eylemine getirdikleri yorumlar ile Derrida'nın Babil Kulesi (1985) başlıklı yazısında öne sürdüğü düşünceler arasında koşutluklar olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Sonuç olarak, bu yazının merkezinde yer alan çeviri yaklaşımları ile Jacques Derrida'nın Babil Kulesi (1985) başlıklı yazısındaki yazma eylemine ilişkin görüşleri arasında yakın bir ilişki olduğu gözlemlenmiş; çeviri eyleminin, çevirmenleri kaynak ve erek dil, kültür ve metnin boyunduruğundan kurtarıp hiyerarşileri yıkma olanağı yarattığı çıkarımı yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Jacques Derrida, Yeniden Yazma, Kültürel Dönemeç, Sömürgecilik Sonrası Çeviri, Feminist Çeviri

A Look Into the Cultural Turn, Post-Colonial and Feminist Translation From the Tower of Babel

Abstract

Jacques Derrida, in his article titled “Des Tours De Babel” (1985), emphasizes that the words in the language are comprised of infinite meanings and contexts; therefore, the concept of equivalence is a defective concept, and that each translation is a rewriting. Based on this idea, the translation, which is valid and appropriate for a given context in a certain period of time, is deemed to undergo deconstruction through constantly changing conditions and perspectives, thus gradually ripping off the target text from the source text under each and every task of translation. In this study, the translational approaches of cultural turn, post-colonial translation and feminist translation, which see the translation activity as a form of cultural and linguistic rewriting, will be discussed, and the question of whether there are any parallelisms between the interpretations these approaches have brought into the concept of translation and Derrida's approach to rewriting will try to be answered. As a result, it has been remarked that the translational approaches that are discussed in this paper have parallels with the thoughts put forward by Jacques Derrida in his article titled Des Tours de Babel (1985), and that the translation activity brings about the opportunity to break the hierarchies by freeing the translator from the hegemony of source and target language, culture and text.

Keywords: Jacques Derrida, rewriting, cultural turn, post-colonial translation, feminist translation.

Giriş

Çeviri, tarih boyunca birçok farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Yazınsal çevirinin bir aydınlanma aracı olarak görüldüğü ve yazınsal çeviri ürünlerinin kaynak metnin erek dildeki birer temsilcisi olarak kabul edildiği 19. ve 20. yüzyıllarda (Schleiermacher, [1813] 2012; Benjamin, [1921] 2002) çeviri tartışmaları genel olarak eşdeğerlik, kaynak metne sadakat, kaynak metnin erek dile aktarımı için kullanılabilirlik uygun ve doğru çeviri yöntemlerinin belirlenmesi ekseninde yürütülmüştür. Bu dönemde çeviri eyleminin daha çok kişisel bir uğraş ve yapan kişiye zevk veren bir eylem olarak konumlandırıldığı fark edilmektedir.

Çevirinin kişisel zevk veren bir uğraş olmaktan çıkıp bilimsel bir bakış açısıyla tartışılmaya başlandığı 1980'li yıllardan 1990'lı yılların sonlarına kadar, betimleyici ve işlevsel çeviri yaklaşımlarının öncülüğünde çeviri eyleminde rol oynayan unsurlar ve çeviri eyleminin paydaşları konularında yoğun bir tartışma zemini oluşturulduğu göze çarpmaktadır (Holmes, 1988; Toury, 1995, Vermeer, 1998; Yazıcı, 2009; Stolze, 2011; Gentzler, 2014). Günümüzde ise çeviri alanındaki tartışmalar, toplumsal ve siyasal alanlardaki dilsel ve kültürel sorunlara odaklanmakta; toplumsal cinsiyet, sömürgecilik sonrası ulusal kimlik inşası, teknoloji ve küreselleşme gibi unsurlarla çeşitlilik kazanmaktadır.

Çevrilen eserin her şeyin ötesinde iki kültürün paydaşlarının beklentileri sonucu şekillenen bir eser olarak konumlandırılması, dünya gündeminde öne çıkan kadınların hak mücadeleleri ve eşitlik talepleri, sömürgelerin özgürleşme hareketleri ve kendi ulusal kimliklerini inşa etme çabaları, çeviri eylemini, kültürel dönemeç, sömürgecilik sonrası ve feminist çeviri bağlamında değerlendirmeyi zorunlu kılar.

Bütüncü

Bu çalışmanın amacı, yapısalcılık sonrasının önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Jacques Derrida'nın Babil Kulesi (1985) başlıklı yazısında ele aldığı "yazma" kavramından hareketle, kültürel dönemeç, sömürgecilik sonrası ve feminist çeviri yaklaşımlarının çeviri eylemine bakış açılarını tartışmaya açmaktır.

Çalışmanın birinci aşamasında, kültürel dönemeç çerçevesinde yapılan yeniden yazma tanımları ele alınacak; 1990'lı yılların başlarından günümüze değin, araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen temel tartışmalar ışığında kültürel bir yeniden yaratma eylemi olarak çeviri eylemiyle ilişkili bakış açıları değerlendirilerek, Derrida'nın kültür ve yazma eylemlerine ilişkin görüşleri incelenecektir.

Çalışmanın ikinci aşamasında, sömürgelerin özgürleşme süreciyle bir kimlik inşası eylemine dönüşen ve hem sömürgeci güçlerin hem de sömürgeleştirilen kültürün izlerini taşıyan melez metinlerin yaratılmasına zemin hazırlayan sömürgecilik sonrası çeviri eylemi kapsamında yeniden yazma yaklaşımı tartışmaya açılacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında ise, kadınların ve ataerkil düzende ezilen diğer cephelerin ezen-ezilen ilişkilerini eleştiri ve farklılıkları temsil etme aracı haline gelen feminist çeviri yaklaşımı ve yeniden yazma eylemi arasındaki ilişkilere odaklanılacaktır.

1) Kültürel Dönemeç ve Yeniden Yazma

1980’li yılların sonlarında kültürel bir inşa metni olarak görülen ve bu ekseninde yoğun bir biçimde incelenen çeviriler, 1990’lı yılların başlarında kültürel dönemeç olarak adlandırılan çeviri yaklaşımının ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Kültürel dönemeç, her türden çeviri metnin erek kültürün ürünü olduğu düşüncesinden hareketle, kültürlerin çeviri eylemi üzerindeki etkisini, çevirilerin toplumsal arka planını, çevirmenlerin öznelliğini, çeviri metinlerin kültürel niteliklerini odağına alan bir çeviri yaklaşımıdır (Bassnett & Lefevere, 1990; Lefevere, 1992; Venuti, 1995).

Kültürel dönemeğin bir kavram olarak tartışmaya başlanmasında daha çok karşılaştırmalı edebiyat alanında çalışmalarını yürüten Susan Bassnett ve Andre Lefevere’in öncülük ettiği söylenebilir (1990). Bassnett ve Lefevere, çevirinin bir yeniden yazma olduğuna vurgu yaparak, her yeniden yazmanın da, niyet ne olursa olsun, belirli bir ideolojiyi ve poetik görüşü yansıttığını, edebiyatın bir toplumda verili bir biçimde var olması için bozuma uğratıldığını ileri sürer (1990: xi).

Susan Bassnett, yazın eleştirisi odağında sürdürdüğü karşılaştırmalı çalışmalarında, kültürler arasında yazınsal eserler aracılığıyla kurulan ilişkilere yer vermiş ve çevrilmiş eserleri kültürlerin temsil unsuru olarak değerlendirmiştir. Bassnett’a göre çeviri eylemi, çevirmenin yorumlama edimine dayalı eylemselliğiyle şekillenen kültürlerarası bir yeniden yazma eylemidir.

Bir yeniden yazma eylemi olarak çeviri aracılığıyla yaratılan erek metin, çevirmenin öznel yorumlama edimine dair izler taşır. Çünkü çeviri sürecinin ilk aşamasını, kaynak metne ait estetik öge ve yazınsal unsurların yorumlanması oluşturur. Çeviri eylemi süresince, çevirmen, kaynak kültür dizgesine ait kültürel öğelerden (deyimler, atasözleri, eğretilmeler, söz sanatları vb.), kaynak dil dizgesine ait dilsel öğelerden (tümce yapıları, edat ve bağlaç kullanımları vb.) ve kaynak yazın dizgesine ait yazınsal unsurlardan (metin geleneği, metin türleri, biçem vb.) faydalanır. Yukarıda sözü geçen üç temel unsur, kaynak metni erek dilde yeniden yazma eylemi sürecinde çevirmenlere kaynak ve erek kültür dizgeleri arasında bağlantılar kurma fırsatı sunar. Bassnett, bu bağlantıları kurma sürecinde çevirmenleri şu şekilde konumlandırır:

“Çevirmen, özgün dilde kaynak metne bağımlı olan sabit imgelerden metni kurtaran bir özgürleştirici ve görünür bir biçimde kaynak yazar ve kaynak metin ile nihai erek dil okuru arasındaki boşlukta köprü kuran bir kişi olarak görülebilir” (2002: 23).

Çevirmenler, yeniden yazma sürecinde, gerek kaynak kültür, dil ve yazın dizgeleriyle ilişkili art alan bilgisinden gerekse erek kültür, dil ve yazın dizgeleriyle ilişkili deneyimlerinden yola çıkarak kaynak metni yorumlar ve erek dizgede yeniden yaratırlar.

Art alan bilgisi, erek kültür dizgesinin paydaşlarının ve erek okurun beklentileri, erek yazın dizgesine ait metin geleneğinin etkisi, çevirmenin öznel değerlendirme süreci bu yorumlama süreci üzerinde etkiye sahiptir. Çevirmenlerin özneliğiyle ilişkili olarak, yukarıda sözü geçen unsurların her biri her yeniden yazma sürecinde farklı etki gücüne sahip olabilir. Bir başka deyişle, her çevirmenin yeniden yazma sürecinde farklı unsurların farklı oranlarda etkileri vardır. Derrida, “kasti olarak üretilmeyen kopya metin [çeviri] intihalden uzak bir noktada yer alır, çevirmenin kişiliğinden izler taşır ve öznel bir ürün olarak korunması gerekir,” diyerek, bu duruma gönderme yapar (2007: 220). Gerçekten de çeviri sürecinin sonunda ortaya çıkan metin ile çevirmenin yeniden yazma eylemindeki özneliği arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Öznel yorumlama sürecini yeniden yazma eyleminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendiren Bassnett ise, zaman içerisinde her öznel yorumla değişime uğrayan ve farklılaşan çevirileri şu şekilde ele alır:

“Yeni çevirilerin çıkmasıyla sürekli olarak değişen çeviri yaklaşımları bizi de dünyanın devindiğini fark etmeye mecbur bırakacak; yeniden yazma kavramı, kaynak metinler yeniden okundukça ve değerlendirildikçe farklı biçimlerde varlığını sürdürecektir” (2011: 113).

Sonuç olarak, yalnızca farklı dil ve kültürler arasında değil, artsüremli olarak aynı dil, kültür ve yazın dizgesi içerisinde de ortaya çıkan farklılıklar, dillerin, yazınların ve kültürlerin zamana ve mekâna göre devingen yapısı doğrultusunda değişim ve yenilikleri beraberinde getirmekte; çevirmenin ortaya koyduğu çeviri metinden başlayarak her türden kültürel üründe bu türden değişim ve yenilikleri gözlemlemek mümkün olmaktadır. Kültürel üretimin önemli bir parçası sayılabilecek erek kültürdeki metin yazma geleneğini de etkileyen söz konusu değişim ve yenilikler, kültürlerarası aktarımda etkin rol oynayan çevirmenlerin çeviriye yaklaşımında da değişimlere yol açar. Bu nokta, Derrida’nın öznellik kavramıyla ele aldığı çeviri eylemi ile zaman içerisinde farklılaşan çeviri yaklaşımları arasındaki ilişkiyi somut bir biçimde ortaya koymaktadır.

Çalışmalarında çoğunlukları ideolojik arka planına odaklanan André Lefevere ise, çeviri eylemini “ideolojik ve siyasal koşullar altında gerçekleşen bir yeniden yaratım” olarak tanımlamıştır. Lefevere’in yeniden yazma süreciyle ilişkili en temel vurgusu, çevirmenlerin yorumlama edimini ve yaratıcılığını kullanarak kaynak metni erek dil, kültür ve yazın dizgeleri ekseninde yeniden yaratmasındadır. Erek dil, yazın ve kültür dizgesinin paydaşı olan çevirmenlerin yeniden yaratım sürecinde kaynak metnin yazarı gibi yaratıcı emek sarf ettiğinin düşünülmesi, kaynak metnin yazarı ve çevirmenler arasındaki hiyerarşiyi ortadan kaldırdığı gibi, kaynak ve erek dil, kültür ve yazın dizgeleri arasında kurulmuş olan hiyerarşiyi de ortadan kaldırır. Lefevere, erek metinler üzerinde gerçekleştirilen manipülasyondan [tahrif etme] hareketle, yaratıcılığa dayalı yeniden yazma eylemini şu şekilde tanımlar:

“Yeniden yazma, bir tür tahrif etme olarak karşımızda durur; yeniden yazmanın yenilikleri bastırma, sınırlama, saptırma olasılığı vardır ve yazınsal eserlerin tahrif etme

süreçlerine etkileri üzerine yapılan çalışmalar, içinde yaşadığımız dünyaya dair büyük bir farkındalık yaratmaktadır” (1992: vii).

Yeniden yazma eylemi, yazın dizgeleri arasındaki sınırları da kaldırır. Çevirmenler, kaynak dil, yazın ve kültür dizgelerine ait art alan bilgisiyle erek kültürle ilişkili deneyimlerini bir araya getirdiğinde, her iki dizgeye ait özellikleri de bir araya getirmiş olurlar. Başka bir deyişle, çevirmenler, kaynak metne ait dilsel ve kültürel bağlamı ve erek yazın dizgesinin paydaşları olan yazarların ve okurun beklentilerini göz önünde tutarak kaynak metni erek dilde yeniden yaratırlar. Bu noktada, çevirmeni, tarafsız bir eyleyen olarak değil, kendine ait toplumsal algısı, yorumlama edimi, metinsel kavrayışı ve duygu durumu olan bir eyleyen olarak düşünmek gereklidir.

Lefevere’in yukarıda belirtilen düşüncesi incelendiğinde, Derrida’nın anlamsal aktarım kavramına ilişkin düşünceleriyle koşutluk olduğu fark edilecektir. Derrida, anlamsal aktarım ve kurulan eşdeğerlik ilişkisini, “kaynak anlatımın her aktarımında, özel ismin anlamsal eşdeğerliğini anında üreten bir tür aktarım olarak çeviri vardır; bu sayede, salt özel isim, kendine bir eşdeğer özel isim yaratır, bu diliçi çeviri, hemen gerçekleşmez,” şeklinde ele alır (2007: 197). Burada belirtilen diliçi çeviri kavramı, çevirmenin kaynak metni okuma sürecinde zihninde gerçekleşen öznel alımlama sürecine gönderme yapmaktadır. Çevirmen, metni ilk okuyan kişi olarak, kaynak metindeki göstergeleri yorumlar, bu ilişki kurma sürecinde kendi öznel dünyasındaki ve arka planındaki göstergelerle ilişkilendirir ve metnin zihninde gerçekleşen diliçi çevirisi üzerinden yeni bir metin üretir. Bu süreç, kaynak metni erek dilde yeniden yazma süreciyle doğrudan ilişkilendirilebilir.

Çeviri tarihi ve şiir çevirisi üzerine çalışmalarıyla tanınan Lawrence Venuti ise, çeviri eylemini metinlerarasılık ve dizgesellik bağlamında ele alır, metnin erek dilde dönüşümü bağlamında çeviri sürecini yeniden yazma olarak niteler. Venuti’ye göre, çevirmen, erek/kaynak yazın dizgesini kendine odak noktası olarak seçer ve kaynak metni bağlama uygun olarak yerleştirir/yabancılaştırır, erek dilde yeniden yaratılan metnin yerlilik/yabancılık özellikleri üzerinden erek yazın dizgesinde görünmezlik/görünürlük kazanır.

Erek dilde yeniden yaratılan metin, kaynak metnin her iki yazın dizgesine ait bağlamsal unsurlar aracılığıyla son şeklini alır. Venuti, yerleştirme olarak tanımladığı çeviri eylemi ile erek dil, kültür ve yazın dizgesi çerçevesinde ele aldığı bağlamsallık arasında şu türden bir ilişki olduğunu belirtir:

“Çeviri, dolayısıyla, daima erek dile ait bildirişimsel öğelerle kaynak dile ait bildirişimsel öğelerin değiş tokuşunu, bir yerleştirme sürecini içerir. Ancak yerleştirmenin her şeyden önce asimile etme, başka bir deyişle, yabancı metni baskın yerli öğelerle katı bir biçimde sınırlama anlamı yoktur” (1995: 203).

Yukarıda da sözü edildiği gibi, yeniden yazma eylemi, bir yandan çevirmenlerin kültürel bağlamlar ekseninde farklı değişkenler üzerinden yeni metinler yaratmasına olanak tanır; bir yandan da, yeniden çeviri kavramı bağlamında, aynı kaynak metne ait farklı çevirilerin ortaya çıkma olasılığını artırır. Derrida, metinlerdeki sözcüklerin gücül anlamına gönderme yaparak, “yazın kendi kendini çevirir, çevirmenin göreviyle ilişkilenen kısmı da bu kutsal ürünün kendini yeniden yaratıyor olmasıdır; bu durum, salt sınırlardan biridir, bununla zıt olarak, geçişleri, gerçekliği, duraksamayı, arada kalmayı ve satır aralarındakileri, burada halihazırda göstergeleşenleri, geçmişte kalanları sonsuz birleştirme işinden azade değildir,” der (2007: 224-225). Bu nokta, çevirinin yalnızca öznel ve yorumsal bir eylem olduğu düşüncesini beraberinde getirmekle kalmaz, aynı zamanda gücül anlamı oluşturan unsurların da her okuma ve alımlama çabasında yer değiştirdiğini, yazının da bu görünmeyen anlama ve bir araya getirme işiyle kendini var ettiğini ortaya koyar. Bu bağlamda, kültürel imgelere ait olan, satır aralarında kalan anlamsal unsurların kaynak kültüre yakın bir konuma, erek kültürün ise tam ortasına yerleşmiş olan çevirmen tarafından yorumlanarak yeniden yazıldığı sonucuna ulaşılabilir.

2) Sömürgecilik Sonrası Çeviri ve Yeniden Yazma

1990’lı yıllarda Afrika ve Asya’daki sömürgelerin özgürleşmesiyle gündeme gelen ve kültürlerarası bir yeniden yazma eylemi olarak tanımlanan sömürgecilik sonrası çeviri yaklaşımı, sömürgeci ülkelerin yazın gelenekleri ile sömürgeleştirilen ülkelerin yazın gelenekleri arasında çeviri aracılığıyla kurulan hiyerarşi ve ulusal kimlik inşası tartışmalarını merkezine alır (Spivak, 1988; Tejaswini, 1992; Bhabha, 1994; Robinson, 1998; Bassnett & Trivedi, 1999; Ece, 2009). Kendisi de Fransa sömürgesi Cezayir’de doğmuş olan Derrida’nın çeviriye dair görüşüyle benzerlik gösteren bu yaklaşımın ana tartışma konuları arasında, kaynak metnin arka planını oluşturan sömürgecilere ait baskı mekanizmalarının yok sayılması ve kaynak metinlerin sömürgeleştirilen kültürün kendi payına yeniden yazılması da yer almaktadır.

Çalışmalarında sömürge ilişkilerini ve yapısalcılık sonrası dilsel yaklaşımı ele alan Tejaswini Niranjana, yeniden yazma eyleminin, sömürgecilerin uyguladığı baskı mekanizmalarına karşı bir direniş oluşturma ve sömürge öncesi kültürel kimliği arayış bağlamında geçerlilik kazanan bir eylem olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan, yeniden yazma eylemi, sömürgeleştirilen kültüre ait yazarlara, çevirmenlere ve okura özgürleşme olanağı sunacaktır. Niranjana, “unutma eylemi” yerine “göndermelerle canlı tutulan” bu çeviri anlayışını şu şekilde açıklar:

“Sömürgecilik sonrası yazarların, belirli yorumlama uygulamalarını sağlama almak durumunda kaldıklarını ve bir tür unutma eylemi gerçekleştirerek harekete geçme zorunluluğuyla eyleme giriştiklerini söyleyebilirim. Bu uygulama, belki de çeviri olarak adlandırılabilir: mutlak unutma yerine gönderme yapma eylemini içeren bir çeviri, rupturinin [geçmiş zaman], bir başka deyişle geçmişin esaslı bir şekilde yeniden yazılması”dır (1992: 88-89).

Yukarıda belirtildiği gibi, geçmişin yeniden yazılması, sömürgecilik sonrası bağlamda, geçmişteki ezen ve ezilen ilişkisinin ortadan kaldırılması anlamına da gelmektedir. Bu da sömürgeci ve sömürgeleştirilen arasındaki hiyerarşinin temeli sayılan kaynak metne ait kültürel öğelerin, kültürel arka planın ve kaynak metin yazarının biçiminin yapıbozumu ile gerçekleştirilebilir. Bu olgu ile Derrida'nın "her türlü iletişimin uygun ve geçerli olması için tek dilli olması gerektiği düşüncesinin terk edilerek, dillerin çoğulluğunun üst seviyeye ulaşması" (2007: 208) düşüncesi arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Metnin sömürgeleştirilen kültürdeki geleceğini de belirleyecek olan bu durum, Niranjana tarafından siyasal bir eylem olarak tanımlanır ve yeniden yazma eylemiyle şu şekilde ilişkilendirilir (1992: 172):

"Sömürgecilik sonrası yorum ve okuma, yorumlayıcı veya yorumlama ile ilgili bir okuma değildir, metnin ve metnin geleceğinin siyasal olarak yeniden yazılması sürecine yapılan bir siyasi müdahaledir."

Yukarıdaki düşünceden farklı olarak, sömürgecilik sonrası bağlamda siyasal bir yeniden yazma eylemi gerçekleştirdiği düşünülen çevirmen, bu alanda çalışmalar yürüten Gayatri Chakravorty Spivak tarafından çelişkileri olan bir eyleyenle ilişkilendirilmektedir. Çevirmenin sömürgeci metinleri dönüştürme ihtimali, yalnızca sömürgeleştirilenle bir özdeşleşme hâlini beraberinde getirmez, aynı zamanda sömürgeleştirilenin erek dil ve kültürde yeniden temsil edilmesinde de rol oynar. Bu da kısır döngü halini alan bir yeniden yazma eylemini karşımıza çıkarır. Sömürgeci metinleri çeviren çevirmenin kaderi, Spivak tarafından şu şekilde ele alınmaktadır:

"İrk temelli yazın, *ethnos* [toplum] (kasıtlı bir özdeşleşme olmaksızın kendi ulusu için yazan bir yazar) ile *ethnikos* [milliyet] (çok aşamalı bir kimlikle kendini diğerlerinden ayırarak insanlıktan çıkan, saldırıya boyun eğen, aşağılayıcı bir bakış açısıyla tanımlanan öteki) arasında kendini var eder" (2003: 83).

Spivak, sömürgeci metinleri yeniden yazan çevirmenin kaderinin, sömürgeci güçlere ait temsilleri yeniden oluşturmak olduğunu belirtse de, Derrida, yazın çevirisinde kaynak yazar ve çevirmen arasında kurulduğu düşünülen hiyerarşinin yeniden yazma yoluyla ortadan kaldırıldığını vurgular. Derrida, bu durumu, "çeviri, kaynak metnin büyüme anıdır, onu genişleterek onun tamamlanmasına yardımcı olur," şeklinde açıklayarak (2007: 211), kaynak metnin yeni anlam evrenleri kazanmasında çevirinin büyük payı olduğunu belirtir. Bu sayede, kaynak metnin yeni dil ve kültür alanlarında temsiliyet kazanacak, çevirmen, erek okur karşısında kaynak metnin yazarıyla eşit konumda anılacaktır.

Sonuç olarak, sömürgecilik sonrası yeniden yazma eyleminin, sömürgeci geçmişin ve ezen-ezilen ilişkilerinin yeniden bağlamsallaştırıldığı, kimi zaman sömürgeci gücün izlerinin, kimi zaman sömürgeleştirilen kültüre ait izlerin öne çıktığı bir eylem olduğu söylenebilir. Bu durumda, yeniden yazma eylemi, bazı durumlarda sömürgeci gücün kurduğu hiyerarşik baskı mekanizmalarının erek dile aktarımında rol oynayan, bazı

durumlarda da özgün kimlik inşasına ortam hazırlayarak, yazın dünyasında erek kültüre ait temsiliyet oluşturan bir yaratım süreci olarak tanımlanabilir.

3) Feminist Çeviri ve Yeniden Yazma

Feminist çeviri, sömürgecilik bağlamından farklı olarak, çeviri yoluyla nesilden nesle aktarılan ataerkil baskı mekanizmalarının ve dilsel ve kültürel ayrımcılıkların birey kimlik inşasında yarattığı etkileri inceleyen ve bunların dönüşüm olanaklarını sorgulayan bir çeviri yaklaşımıdır. Feminist çeviri çalışmalarının odağında ayrımcı dil kullanımını yıkma düşüncesi ve yazınsal alanda dişil dilin temsili gibi tartışma konularının yer aldığı görülmektedir (Godard, 1984; Chamberlain, 1988; Simon, 1996; von Flotow, 1997; Castro, 2003; Castro & Ergun, 2017).

Feminist hareketin ataerkiye karşı mücadelesi ve çevirinin kurulu yazın dizgeleriyle ilişkisi incelendiğinde, her iki alanın da baskın olarak tanımlanan ikilikleri odağına aldığı göze çarpar. Feminist eleştiri çalışmalarında, ataerkil düzene ait erkeğin kadından üstün olduğu düşüncesine karşı çıkılırken, çeviri alanında yapılan araştırmalarda, kaynak metnin erek metinden üstün olduğu düşüncesi eleştirilmiş, her çevirinin bir yeniden yazma olduğu öne sürülmüştür. Bu bağlamda, feminist eleştirinin ve çeviri araştırmalarının bir araya getirilmesi, verili kültürel kalıpların ve ön kabullerin bir kenara bırakılmasına ve yeni eleştirel söylemsel alanlar oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Söylem inşası ile çeviri eylemi arasındaki ilişkiyi inceleyen Lori Chamberlain, kaynak ve erek metin arasında kurulan hiyerarşi ile kadın-erkek cinsiyetleri arasındaki hiyerarşiyi benzeştirir ve şu yorumu yapar:

“Feminist araştırma kadınların yazın eserlerine, akademik yazın türleri içerisinde daha önce aykırı olarak görülen veya baskılanan yazın eserlerine önemli miktarda yer vermiştir. Bu sayede, erkek dünyasında düzgülenen kuramlar ile kadın yazara ait gerçekler arasındaki tartışmayı da odak noktasına almıştır. Bu türden bir araştırma, yazın ve üretim kavramlarımızın şekillendirilmesinde rol oynayan toplumsal cinsiyeti açık ederek, çeviriyi bir orijinal kavramına karşı aşağı bir konuma yerleştiren hiyerarşileri yeniden değerlendirmemize yol açar” (1988: 468).

Yukarıdaki alıntıdan hareketle, kadın ve erkek cinsiyetleri arasında olduğu varsayılan hiyerarşinin ortadan kaldırılması ile kaynak metin ve çeviri arasındaki hiyerarşinin eski hükmünü yitirmesinin birbiriyle yakın ilişkili olduğu söylenebilir. Temellerinde feminist düşüncenin olduğu çeviri eylemi sayesinde, yalnızca kadın yazarların yayın piyasasındaki temsiliyeti değil, aynı zamanda ulusötesi dünyada çeviri eserlerin sayısı da artmıştır. Bu açıdan, kaynak metni erek dilde feminist bir bakış açısıyla yeniden yazma eylemi, bir eserin erek kültürde hâkimiyet dışı unsurlarla yeniden inşasını mümkün kılarak, feminist öznenin kendi bağlamını yaratmasına imkân sağlamaktadır.

Çevirmenin öznelliği ve kadın öznenin inşası üzerine çalışmalar yürüten Sherry Simon ise, kaynak metnin yazarı ve çevirmen arasında kurulan ilişkinin yeniden değerlendirilmesine odaklanmış ve metni başka bir dilde yeniden üretme sürecinde öznelliğin olmazsa olmaz olduğunun altını çizmiştir. Simon, öznel alımlama gücünden hareketle yeniden yazma eylemini şu şekilde betimler:

“Çevirmen ve metin arasındaki yorumsal ilişki yeniden değerlendirilmelidir. Okuma ve yazma, alımlama ve doğrulama arasındaki hareket, öznelliğin hâkimiyetini önlemek için nasıl yeniden şekillendirilebilir? Yeni ve etkin ikilikler ortaya koymayan bir kadın özne yorumu ortaya çıkarılabilir mi?” (1996: 27)

Simon’ın kadın özneye yaptığı vurgunun altında, metnin kadın öznenin tarihsel süreçteki konumu göz önünde tutularak yeniden yazılması, erkek egemen düzende erkeklik temelli baskılar üzerinden şekillendirilen öznelliklerin bozuma uğratılarak “sil baştan” inşası vardır. Derrida’nın çeviri eylemiyle ilişkili olarak, “birçok nedenden dolayı iki metin (iki ürün veya iki yaratı) arasında aktarılmayan yük ve zorunluluk” şeklindeki yorumu (2007: 2003), Simon’ın feminist çeviri sürecindeki öznelliğin yeniden inşasına dair düşüncesiyle de örtüşmektedir. Derrida’ya göre, “çevirinin öznesi, yükü ağır bir öznedir; görevi üstlenmek zorunda kalır; çoktan bir varis konumundadır; hayatta kalan veya hayatta kalma güdüsünün temsilcisi olarak hafızaya işler” (2007: 203). Bundan hareketle, çevirmenin, kaynak metni erek dil ve kültürde yeniden yaratmanın yanı sıra, kadın özneyi ve dişil dili erek kültürde hayata getirme yükünü de sırtlamak durumunda olduğu söylenebilir. Çevirmen yalnızca kaynak metni ayrımcılık unsurlarından kurtarmakla kalmaz, kadın özne için de erek kültürde doğru ve gerçekçi bir temsiliyet yaratır. Bu açıdan, feminist çeviri eyleminin, etkin bir eyleme dönüştüğü ve çevirmene yeni mücadele alanları açtığı fark edilmektedir.

Çeviri eyleminin erkek egemen düzenin geleceğini güvence altına almak ve devamlılığını sağlamak için araçsallaştırılmasına odaklanan Louise von Flotow, nesilden nesle aktarılan değişmez anlam alanlarının feminist bir bakış açısıyla yeniden yapılandırılmasının zorunlu olduğunu belirtir. Flotow’a göre, yeniden yazma eylemi, dünyada devam etmekte olan kadına şiddet ve kadın emeğinin sömürsü gibi toplumsal, siyasal, ekonomik olguların feminist bir duyarlılıkla öne çıkarılması konusunda araç görevi görebilir. Louise von Flotow, feminist bağlamı göz önünde tutarak, yeniden yazmanın sınırlarını şu şekilde sorgular:

“Anlam, belirli bir amaç için belirli bir bağlamda belirli bir birey tarafından oluşturulan belirli bir döneme özgü bir unsurdur. Feminist çeviri uygulaması ve eleştirisi bunu açık bir biçimde ortaya koyduğundan şu soruyu sormamıza da olanak tanır: ‘kim, neden, hangi koşullarda, hangi erek kitle için yeniden yazıyor?’” (1997: 96)

Bu bağlamda, feminist yeniden yazma eylemindeki anlam inşası sürecinin, toplumsal, dilsel ve kültürel yapıya ilişkin doğru soruların sorulmasıyla şekillendiği ve amacına ulaştığı sonucuna ulaşılabilir. Toplumdaki verili ataerkil düşüncelerin çözümlenmesi ve

aşamacı bakış açısıyla ilişkili unsurların sorgulanması, bu noktayı tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda, feminizmin ve çeviribilimin günümüz dünyasındaki ortaklığı, zaman içerisinde kalıplaşma eğilimi gösteren dilsel, kültürel ve metinsel olguların eleştirilmesine zemin oluşturur. Derrida'nın "çevirmenin, metinden iletişimsel anlam süzülmesinde dokunulmayana dokunma arzusu" şeklinde betimlediği çeviri eylemi (2007: 214), feminist çevirinin temelinde yatan dönüştürme ve yeniden yaratma eylemiyle de koşutluk gösterir. Feminist yeniden yazma eylemi, Derrida'nın çeviri tanımında olduğu gibi, kaynak metnin alt metninde yer alan ayrımcı anlamsal unsurları dönüştürme arzusuyla yola çıkar, dişil yazının sesini duyurarak yoluna devam eder ve aşamacı bakış açısını ortadan kaldırdığında bir sonraki yeniden yazma eylemine kadar son bulur. Anlamın "ertelenmesi" gibi, her zaman ve mekânda farklılaşarak sürdürülecek, sonsuz yeni olasılığı beraberinde getirecektir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu çalışma içerisinde ele alınan çeviri yaklaşımları ve Jacques Derrida'nın Babil Kulesi (1985) başlıklı yazısındaki yazma eylemine ilişkin görüşleri arasında koşutluklar olduğu fark edilmiş; çeviri eyleminin, hem metni okuyan ve ilk elden alımlamasını gerçekleştiren, hem de erek dilde yeniden yazan çevirmenleri kaynak ve erek dil, kültür ve metnin boyunduruğundan kurtarıp hiyerarşileri ortadan kaldırma olanağı yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bundan hareketle, çevirinin yalnızca sözcüksel ve sözdizimsel düzlemde bir aktarım olmadığı, kaynak metne ait yorumsal unsurları da kültürel olarak yeniden yaratmayı içerdiği çıkarımı yapılmıştır. Metindeki yorumsal unsurlar, erek kültürün içinde olduğu koşullar (kültürel beklenti ve yargılar, sömürgecilik sonrası toplumsal hayat ve feminist mücadele alanı) ekseninde yeniden bağlamsallaştırmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu noktada, kültürel dönemeçte öznellik, yorumsallık, yerlileştirme ve yabancılaştırma kavramlarına vurgu yapılırken, sömürgecilik sonrası çeviri eylemi, sömürge geçmişinin eserlere yansıtılmasına ve sömürgeleştiren kültüre ait öğelerin "yayamca" dönüştürülmesine odaklanır. Feminist yeniden yazma eyleminde, ataerkil söylem mekanizmalarının beraberinde getirdiği ayrımcı dilsel, kültürel öğelerin kadınların temsiliyetiyle bağlantılı olarak yeniden yaratılması merkezde yer almaktadır. Bu bağlamda, yukarıdaki sonuçlar ile Jacques Derrida'nın tartışmaya açtığı toplumsal koşullardan izler taşıyan çevirmenin öznelliği, metnin yorumsallığı ve metinlerin erek dilde yeniden yazılma sürecinde anlamın her defasında ertelenerek yeniden inşası arasında yakın bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Derrida'nın belirttiği gibi, öznelğin inşası, öznenin kendini konumlandığı bağlam içerisinde gerçeklik kazanır, bir yeniden yazma eylemi olarak çeviri bunun aracısı olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

- Bassnett, S. & Lefevere, A. (Ed.). (1990). *Translation, History and Culture*. London: Pinter.
- Bassnett, S. & Trivedi, H. (1999). *Post-Colonial Translation: Theory and Practice*. New York, ABD; Londra, İngiltere: Routledge.
- Bassnett, S. (2002). *Translation Studies*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Bassnett, S. (2011). *Reflections On Translation*. Bristol, İngiltere; Tonawanda, ABD; Ontario, Kanada: Multilingual Matters.
- Benjamin, W. (2002) [1921]. The Task of the Translator. *Walter Benjamin Selected Writings Volume 1 1913-1926*, s. 253-263, Massachusetts, ABD: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Castro, O. (2009). (Re-)Examining Horizons In Feminist Translation Studies: Towards A Third Wave?" *MonTI*, 1, s. 59-86.
- Castro, O. & Ergun, E. (Ed.) (2017). *Feminist Translation Studies: Local and Transnational Perspectives*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Chamberlain, L. (1988). Gender and the Metaphorics of Translation. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 13:3, s. 454-472.
- Derrida, J. (2007) [1985] Des Tours de Babel (Çev. Joseph Graham). *Psyche: Inventions of the Other*, Volume 1, s. 191-225, Kaliforniya, ABD: Stanford University Press.
- Ece, A. (2009). Sömürgecilik-Sonrası Kuramların Çeviri Eylemine Metoforik Yaklaşımları. *Litera*, 21:1, s. 47-58.
- Gentzler, E. (2014). Translation Studies: Pre-Discipline, Discipline, Interdiscipline, and Post-Discipline. *International Journal of Society, Culture & Language*, 2: 2, s. 14-24.
- Godard, B. (1984). Translating and Sexual Difference. *Resources for Feminist Research* 13:3 içinde s. 13-16.
- Holmes, J. S. (1988). The Name and Nature of Translation Studies. *Translated!: Papers on Literary Translation and Translation Studies*, s. 66-80, Amsterdam: Rodopi.

- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Niranjana, T. (1992). *Siting Translation: History, Post-Structuralism, and the Post-Colonial Context*. Berkeley, Los Angeles, Kaliforniya: University of California Press.
- Robinson, D. (1998). *Translation and Empire: Postcolonial Theories Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing Company.
- Schleiermacher, F. (2012) [1813]. On the Different Methods of Translating (Çev. Susan Bernofsky). *The Translation Studies Reader* (ed. Lawrence Venuti), s. 43–63, New York: Routledge.
- Simon, S. (1996). *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Spivak, G. C. (1987/1988). *In Other Worlds, Essays in Cultural Politics*. New York, ABD; Londra, İngiltere: Routledge.
- Spivak, G. C. (2003). *Death of a Discipline*. New York, ABD: Columbia University Press.
- Stolze, R. (2011) The Development of Translation Studies as a Discipline – From linguistics to cognition. *Revista Translatio*, 1, s. 21-37.
- Toury, G. (1995) *Descriptive Translation Studies – And Beyond*. Amsterdam, Hollanda; Philadelphia, ABD: John Benjamins Publishing Company.
- Venuti, L. (1995) *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Vermeer, H. (1998). Starting to Unask What Translatology is About. *Target*, 10:1, s. 41-68.
- Von Flotow, L. (1997). *Translation and Gender: Translating in the 'Era of Feminism'*. Manchester, İngiltere: St. Jerome Publishing.
- Yazıcı, M. (2009). Translation Studies as a Fully-Fledged Discipline. *Perspectives in Translation Studies*, s. 6-19.